

הוראת אומנות ישראלית באמצעות היגדים

מסמך מלווה למורות ולמורים

מציר הזמן לנושאי חתר

לימוד האומנות הישראלית מבקש להכיר לתלמידים את התפתחותה של האומנות המקומית מראשיתה ועד לעשייה העכשווית, תוך התייחסות להקשרים ההיסטוריים, החברתיים, הפוליטיים והתרבותיים שבתוכם נוצרה.

ציר הזמן מהווה תשתית חשובה ללמידה זו. באמצעות סקירת העשורים המרכזיים יכולים התלמידים לזהות תהליכים, שינויים והשפעות, למקם אומנים ויצירות בהקשרם ההיסטורי ולהבין את הקשרים בין שדה האומנות לבין המציאות המקומית והבין-לאומית.

לאחר יצירת תשתית כרונולוגית זו, מומלץ להרחיב את הלמידה באמצעות נושאי חתר והיגדים. דרך הוראה זו מאפשרת לנוע בין תקופות ועשורים שונים, להשוות בין יצירות ולבחון כיצד שאלות ורעיונות מרכזיים מקבלים ביטויים שונים לאורך תולדות האומנות הישראלית.

ההיגדים אינם מחליפים את ציר הזמן, אלא מוסיפים עליו רובד של חקירה, השוואה ופרשנות.

ההיגדים כ"משקפיים" להתבוננות ביצירה

ההיגדים מאורגנים בשלוש נקודות מוצא מרכזיות. כל אחת מהן מציעה נקודת מבט שדרכה ניתן להתבונן ביצירות, לנתח אותן, להשוות ביניהן ולבחון את הקשר שבין האומן, היצירה, החברה והתקופה.

יצירה אחת יכולה להתאים ליותר מהיגד אחד. החלוקה אינה מבקשת ליצור קטגוריות סגורות, אלא לפתוח אפשרויות שונות לדיון ולפרשנות.

1. דרכי התבוננות במציאות וייצוגה

נקודת מוצא זו עוסקת בדרכים השונות שבהן אומנים מתבוננים במציאות ומייצגים אותה. תפיסת המציאות קשורה לתודעתו של האומן, לחוויותיו האישיות, לתקופה שבה הוא חי ולתפיסות האומנות הרווחות בה.

ההיגדים:

אומנות כאוטוביוגרפיה

יצירות שבהן חוויות אישיות, זיכרונות, משפחה, זהות וביוגרפיה הופכים לחומרי היצירה.

דמיון, חלום ופנטזיה

יצירות המתרחקות מן המציאות הנראית ופונות לעולמות של דמיון, חלום, סמל, מיתוס ופנטזיה.

בין ריאליזם להפשטה

בחינת דרכי ייצוג שונות של המציאות – מן התיאור הריאליסטי ועד להפשטה – באמצעות נוף, דמויות וטבע דומם.

2. אומן וחברה

האומנות אינה מתקיימת במנותק מן המציאות שבה היא נוצרת. אומנים מגיבים לאירועים, לתופעות ולשאלות חברתיות, פוליטיות ותרבותיות, ולעיתים מבקשים באמצעות היצירה לבקר, להשפיע או להביע עמדה.

ההיגדים:

אומנות מחאה – מחאה פוליטית וביקורת חברתית

יצירות המגיבות למצבים פוליטיים וחברתיים, מעלות ביקורת או מבקשות לעורר דיון ושינוי.

אומנות מגויסת לרעיון או לאידיאולוגיה של השלטון

יצירות שבהן השפה האומנותית משמשת לביטוי, קידום או חיזוק של רעיון, תפיסת עולם או אידיאולוגיה המשרתים אידיאולוגיה פוליטית, שלטונית ומוסדית, ונוצרו למענם או תחת חסותם.

זהות – מגדרית, אתנית ותרבותית, לרבות הגירה

יצירות העוסקות בשאלות של זהות ושייכות, במפגש בין תרבויות, במגדר, במוצא, בהגירה ובמקומן של קבוצות שונות בחברה הישראלית.

3. מסורת וחדשנות

למן ראשיתה נעה האומנות הישראלית בין הרצון ליצור שפה מקומית ייחודית לבין המפגש המתמשך עם מסורות העבר ועם עולם האומנות הבין-לאומי. במקביל השתנו לאורך השנים חומרי היצירה, הטכניקות, המדיומים ותפיסת המושג יצירת אומנות.

ההיגדים:

הרחבת שפת האומנות – חומרים חדשים, טכניקות וחידושים טכנולוגיים

בחינת השימוש בצילום, וידאו-ארט, מדיה דיגיטלית, יצירה מולטימדיאלית וטכנולוגיות חדשות כחלק מהתרחבותה של שפת האומנות.

דרכי הבעה חדשות

מיצב, מיצג, אומנות רחוב, בינה מלאכותית ודרכי יצירה ותצוגה המרחיבות את גבולות הציור והפיסול המסורתיים.

ציטוט, מחווה ודיאלוג עם יצירות מהארץ ומהעולם

יצירות המקיימות קשר עם יצירות קודמות באמצעות ציטוט חזותי, מחווה, ניכוס, שינוי, תגובה או יצירת דיאלוג חדש עם תולדות האומנות.

מהלך הוראה מומלץ

שלב א: יצירת תשתית כרונולוגית

מומלץ לפתוח בסקירה של העשורים המרכזיים בתולדות האומנות הישראלית ולמקם בהם יצירות, אומנים, אירועים ותהליכים מרכזיים.

כדאי ליצור בכיתה **ציר עשורים חזותי קבוע**, שיוכל להישאר מוצג לאורך כל תקופת הלימוד. במהלך הלימוד באמצעות ההיגדים ניתן יהיה לחזור אליו שוב ושוב ולמקם עליו את היצירות הנלמדות.

כך נשמר הקשר בין היצירה לבין הזמן, המקום והאירועים שבתוכם נוצרה.

שלב ב: מעבר מהציר הכרונולוגי לנושא חתך

לאחר ההיכרות עם ציר הזמן, בוחרים היגד ונעים בעזרתו בין יצירות מתקופות שונות.

במקום לשאול רק „מה התרחש באומנות הישראלית בעשור מסוים?“, ניתן לשאול לדוגמה:

- כיצד אומנים מתקופות שונות ביטאו את זהותם האישית והתרבותית?
- באילו דרכים השתמשו אומנים באומנות כביקורת חברתית או פוליטית?
- כיצד השתנה היחס שבין תיאור המציאות לבין הפשטות?
- כיצד שינויים טכנולוגיים השפיעו על שפת האומנות?
- כיצד אומנים ישראלים מנהלים דיאלוג עם יצירות מן העבר ועם אומנות בין-לאומית?

שלב ג: השוואה בין יצירות

מומלץ ללמד בכל היגד יצירות מתקופות ועשורים שונים ולבקש מן התלמידים לזהות:

- מה משותף ליצירות?
- במה הן שונות זו מזו?
- כיצד התקופה שבה נוצרה כל יצירה משפיעה על משמעותה?
- כיצד השתנתה שפת האומנות?
- באילו אמצעים אומנותיים משתמש כל אומן כדי לבטא את הרעיון?
- כיצד אותו היגד מקבל ביטויים שונים בתקופות שונות?

ההשוואה מאפשרת לתלמידים להבין שהאומנות הישראלית אינה רק רצף כרונולוגי של סגנונות, אלא שדה שבו שאלות מרכזיות חוזרות, משתנות ומקבלות בכל תקופה משמעות חדשה.

יצירה אחת עם כמה נקודות מבט

ההיגדים אינם קטגוריות סגורות.

אותה יצירה יכולה להיקרא דרך כמה נקודות מבט. יצירה העוסקת בזיכרון משפחתי, לדוגמה, יכולה להיות קשורה לאוטוביוגרפיה אך גם לזהות תרבותית; יצירה העושה שימוש בטכנולוגיה חדשה יכולה להשתייך לשינויים בשפת האומנות ובה בעת לקיים דיאלוג עם יצירה היסטורית.

מומלץ לעודד את התלמידים לזהות בעצמם קשרים בין היגדים ולנמק את בחירתם על סמך היצירה.

דרך זו מחזקת חשיבה פרשנית ומבהירה כי משמעותה של יצירת אומנות אינה נקבעת באמצעות תשובה אחת בלבד.

האורטוריום כחלק מן הלמידה

האורטוריום ממשיך לשמש מרחב ללמידה פעילה, לשיח, להצגת ידע ולפיתוח יכולת הטיעון.

לאחר הלמידה באמצעות ההיגדים יכולים התלמידים לבחור יצירה שמעוררת בהם עניין ולשייך אותה לאחד ההיגדים. עליהם להציג את היצירה, להסביר את ההקשר שבו נוצרה ולנמק כיצד היא מבטאת את ההיגד שבחרו.

אפשר לקיים את האורטוריום בדרכים מגוונות:

- דיון או דיבייט בין קבוצות;
- הצגה קצרה בפני הכיתה;
- פצ'ה קוצ'ה;
- פודקסט;
- שיחה בין תלמידים המציגים פרשנויות שונות לאותה יצירה;
- השוואה בין שתי יצירות מתקופות שונות תחת אותו היגד.

המטרה אינה רק לצבור ידע על האומנות הישראלית, אלא לפתח יכולת להתבונן, להשוות, לפרש, לשאול שאלות ולבסס טענה באמצעות יצירות אומנות.

לסיכום

הוראת האומנות הישראלית באמצעות ציר הזמן והיגדים יוצרת שני מהלכי למידה משלימים:

ציר הזמן מאפשר להבין מתי, היכן ובאיזה הקשר נוצרה היצירה.

ההיגדים מאפשרים לשאול אילו רעיונות, שאלות ותהליכים עוברים כחוט השני בין תקופות שונות וכיצד הם מקבלים בכל פעם ביטוי חזותי אחר.

השילוב בין שתי דרכי ההתבוננות מאפשר לתלמידים לפתח תמונה רחבה ומורכבת של האומנות הישראלית – לא רק כרצף היסטורי, אלא כמרחב חי ומשתנה של זהויות, רעיונות, תגובות למציאות, מסורות וחיידושים.